

Poučavanje o ljudskoj spolnosti

Ana-Marija Paić, Irena Labak

Odjel za biologiju, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ulica Cara Hadrijana 8/A, 31000 Osijek, Hrvatska

ORCID: 0000-0001-9394-5131

ilabak@biologija.unios.hr

SAŽETAK

Cilj istraživanja je utvrditi koliko se učitelji s određenim radnim iskustvom osjećaju kompetentno poučavati o ljudskoj spolnosti te kako procjenjuju važnost pojedinih tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti. Također je cilj utvrditi koje teme nikad ili rijetko poučavaju, kao i razloge takvog odabira. Istraživanje je provedeno tijekom školske godine 2019./2020. na uzorku od 52 učitelja Prirode i Biologije. Provedena je online anketa u kojoj su učitelji pomoću skale od 1 do 5 procjenjivali svoje slaganje s tvrdnjama koje se odnose na procjenu: (i) kompetentnosti za poučavanje o ljudskoj spolnosti, (ii) važnosti tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti te (iii) tema koje nikad ili rijetko poučavaju. Provedena je i procjena utjecaja određenih čimbenika na odabir teme koje nikad ili rijetko poučavaju. Istraživanjem je utvrđeno da se učitelji osjećaju djelomično kompetentnima poučavati o ljudskoj spolnosti pri čemu teme Masturbacija i Različite seksualne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost, transrodnost,...) procjenjuju važnima, ali ih i navode kao teme koje, uz teme Emocije i Nasilje u vezama, nikada ili rijetko poučavaju. Kao glavne razloge za nepoučavanje pojedinih tema vezanih uz ljudsku spolnost navode nedovoljnu količinu vremena za izvedbu sata i činjenicu da pojedine teme nisu određene ishodima. Učitelji većinom procjenjuju kako religija i stavovi učenika i nastavnika uopće ne utječu na odabir tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti, a oni s više godina radnog iskustva većinom procjenjuju kako stavovi društva, ali i roditelja djelomično utječu na odabir teme za poučavanje o ljudskoj spolnosti.

Ključne riječi: cjeloviti spolni odgoj i obrazovanje; ljudska spolnost; kompetentnost; sustav vrijednosti

UVOD

Svjetska zdravstvena organizacija definira spolnost (seksualnost) kao „središnji aspekt svakog ljudskog bića tijekom čitavog života koji obuhvaća spol, rodni identitet i ulogu, seksualnu orijentaciju, erotičnost, zadovoljstvo, intimnost i reprodukciju.“ Seksualnost se „doživljava i izražava mislima, maštom, željama, uvjerenjima, stavovima, vrijednostima, ponašanjem i vezama, a na nju utječe interakcija bioloških, psiholoških, socijalnih, ekonomskih, političkih, kulturalnih, pravnih, povijesnih, vjerskih i duhovnih čimbenika“ (WHO, 2021). Shodno tome, UNESCO (2018) definira pojam cjelovitog spolnog odgoja i obrazovanja (engl. Comprehensive sexuality education) kao „kurikulumom utemeljen proces učenja i poučavanja o kognitivnim, emocionalnim, fizičkim i socijalnim aspektima spolnosti čiji je cilj obogatiti djecu i mlade znanjem, vještinama, stavovima i vrijednostima u svrhu njihova osnaživanja, razvoja zdravih socijalnih i seksualnih odnosa, zatim učenja i uočavanja kako osobni izbori utječu na vlastitu dobrobit i dobrobit drugih te u svrhu razumijevanja i zaštite svojih prava tijekom cijelog života“.

Edukacija o ljudskoj spolnosti iznimno je važan i nužan dio obrazovanja, a jednostavnije ju se može definirati kao poučavanje o ljudskoj spolnosti koje obuhvaća i pozitivne (seksualni užitak, seksualno zadovoljstvo, samopoštovanje) i negativne (neželjena trudnoća, spolno prenosive bolesti i infekcije, seksualna disfunkcija, seksualno nasilje) aspekte ljudske seksualnosti (Anderson, 2013; Goldman, 2011; Braeken i Cardinal, 2008; Elia, 2000). Edukaciji o ljudskoj spolnosti uz roditelje i društvo u cjelini mjesto je u školi (Elia, 2000; Sabah i sur., 2010) jer čitavo razdoblje puberteta (razdoblja spolnog sazrijevanja) učenici provode u školi te stoga dobivaju objektivne, znanstveno utemeljene informacije o spolnosti u pravo vrijeme, odnosno u vrijeme kada su im te informacije najpotrebnije za nadogradnju već

postojećih znanja te formiranje vlastitog identiteta i sustava vrijednosti (Goldman, 2011). Jedna od dobrobiti edukacije o ljudskoj spolnosti je da učenici, donošenjem informiranih odluka, mogu izbjeći negativne posljedice rizičnog spolnog ponašanja (npr. neželjena trudnoća i spolno prenosive bolesti). Također, poučavanjem o ljudskoj spolnosti, učenike se potiče ne samo da preveniraju negativne posljedice, već i da razvijaju pozitivan stav i osobne vrijednosti (Cense, 2018; Beyers, 2013; Elia, 2000). S edukacijom o ljudskoj spolnosti trebalo bi započeti prije nastupanja puberteta i adolescencije, kako bi učenici (djeca) imali sve informacije kada su im najpotrebnije (Goldman, 2011). Pritom treba uzeti u obzir da prilikom poučavanja mlađe djece, osnovne informacije trebaju biti jednostavne i razumljive dok kod starijih učenika postaju specifičnije i detaljnije (Elia, 2000).

Unatoč brojnim pokušajima uvođenja edukacije o ljudskoj spolnosti u hrvatske škole, ona je u Republici Hrvatskoj u 21. stoljeću još uvijek manjkava i nepotpuna, tj. možemo zapravo reći da je daleko od preporučenog i poželjnog cjelovitog spolnog odgoja i obrazovanja (Hodžić i sur., 2012; Bijelić, 2008). Edukacija o ljudskoj spolnosti se u našim školama poučava u sklopu nastavnog predmeta Priroda i društvo (niži razredi osnovne škole) te nastavnih predmeta Priroda i Biologija (viši razredi osnovne škole i srednja škola) uz integraciju međupredmetnih tema, konkretno međupredmetne teme Zdravlje (MZO, 2019). Ishodi i očekivanja odnose se na poučavanje o pubertetu, odnosno o fizičkim, spolnim i psihičkim promjenama kroz koje djeca (učenici) u tom razdoblju prolaze. Također, poučava se i o odgovornom spolnom ponašanju, odnosno prevenciji neželjene trudnoće (prirodno planiranje obitelji te mehanička, kemijska i hormonska kontracepcijska sredstva) i načinima zaštite od spolno prenosivih bolesti i infekcija (MZO, 2019). Iako su u udžbenicima ponekad prisutne teme poput pobačaja, masturbacije, seksualnog užitka, homoseksualnosti i poremećaja spolne funkcije, te se teme i danas smatraju neprikladnima i o njima se u učionicama vrlo malo priča (Elia, 2000). O psihičkom i emocionalnom razvoju se vrlo malo ili gotovo uopće ne poučava, odnosno tim se aspektima ljudske spolnosti ne pridaje dovoljno važnosti. Odgojno-obrazovni ishodi kurikulumu nastavnih predmeta Prirode i Biologije te odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetne teme Zdravlje (u domenama Tjelesno zdravlje i Mentalno i socijalno zdravlje) obuhvaćaju teme vezane uz ljudsku spolnost, međutim teme koje izostaju tiču se spolne i rodne ravnopravnosti te tolerancije prema seksualnim manjinama (Paić, 2020).

U mnogim društvima najveće poteškoće u provođenju cjelovitog spolnog odgoja prouzrokuju kulturalne vrijednosti i religijski stavovi (Depauli i Plaute, 2018), što je slučaj i u Hrvatskoj koja se „i dalje bori s religijskim, kulturološkim i povijesnim dogmama koje svjesno koče pravo mladih na seksualno obrazovanje i koje nastoje implementirati manjkave programe, temeljene ne na znanstvenim činjenicama, već religijskom nauku“ (Cek i Matejčić, 2017: 3). Primjeri religijskog utjecaja su Austrija, Češka, Grčka, Italija i Poljska (Parker i sur, 2009). Unatoč tome što je u nekim od ovih zemalja edukacija o ljudskoj spolnosti obvezna, religijski utjecaj ogleda se u pristupu poučavanju i temama – naime, teme koje su najčešće, ili gotovo isključivo obuhvaćene edukacijom o ljudskoj spolnosti su biološke teme (anatomija i fiziologija reproduktivnog sustava, prevencija neželjenih posljedica neodgovornog spolnog ponašanja i sl.). Emocionalni, psihosocijalni, etički i kulturalni aspekti ljudske seksualnosti u ovim, i sličnim zemljama, često su vrlo malo tematski zastupljeni ili se o njima uopće ne govori u učionici. S druge strane, u zemljama, kao što su Finska, Island, Nizozemska i Norveška, u kojima je religijski utjecaj minimalan ili nepostojeći, postoji ravnoteža između zastupljenosti bioloških i drugih aspekata ljudske spolnosti (Parker i sur, 2009). Također, slično kao i u Republici Hrvatskoj, edukacija o ljudskoj spolnosti je ugrađena u kurikulumu različitih nastavnih

predmeta – prvenstveno u kurikulum Biologije (Češka, Litva, Luksemburg, Norveška), ali i u religijske i etičke nastavne predmete (Češka, Litva, Luksemburg, Slovačka) (Parker i sur, 2009).

S obzirom na opisane manjkavosti i poteškoće u provođenju cjelovitog spolnog odgoja, cilj ovog istraživanja je utvrditi koliko se učitelji s određenim radnim iskustvom osjećaju kompetentno poučavati o ljudskoj spolnosti te kako procjenjuju važnost pojedinih tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti. Također je cilj utvrditi koje teme učitelji s određenim radnim iskustvom nikad ili rijetko poučavaju, kao i razloge takvog odabira.

METODE

U istraživanju, koje je provedeno tijekom školske godine 2019./2020., sudjelovalo je 50 učiteljica i 2 učitelja Prirode i Biologije. Među ispitanicima najveći je broj (33%) onih s radnim iskustvom većim od 15 godina, a isti postotak ispitanika pripada onima s radnim iskustvom od 10 do 15 godina. 12% ispitanika je s radnim iskustvom od 5 do 10 godina, 13% s radnim iskustvom od 2-5 godina, a 10% s radnim iskustvom do 2 godine.

S ispitanicima je provedena anketa oblikovana za potrebe istraživanja. Anketa je zatvorenog tipa, a sastojala od 4 pitanja i 37 tvrdnji. Početni dio ankete (4 pitanja) ispitivao je strukturu anketirane skupine učitelj(ica) (spol, dob, radno mjesto i godine radnog staža). Drugi dio ankete sadržavao je 8 tvrdnji, a svaku od njih ispitanici su trebali procijeniti skalom od 1 do 5 (1=uopće se ne slažem, 2=ne slažem se, 3=ni se slažem niti se ne slažem, 4=slažem se, 5=posve se slažem), prema kojoj su procijenili vlastitu kompetentnost za poučavanje o ljudskoj spolnosti. Treći dio ankete odnosio se na procjenu važnosti pojedinih tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti u kojoj su ispitanici skalom od 1 do 5 (1=uopće nije važna, 2=vrlo malo je važna, 3=malo je važna, 4=važna je, 5=jako je važna) procijenili koliko je pojedina tema od ponuđenih deset važna u poučavanju o ljudskoj spolnosti. Nadalje, od ponuđenih tema odabrali su one koje nikad ili rijetko poučavaju. Treći dio ankete odnosio se i na utvrđivanje razloga zašto se neka tema o ljudskoj spolnosti rijetko ili nikad ne poučava. Za te potrebe ispitanici su procijenili skalom od 1 do 5 (1=uopće se ne slažem, 2=ne slažem se, 3=ni se slažem niti se ne slažem, 4=slažem se, 5=posve se slažem) koliko pojedini čimbenik (ukupno 9) utječe na to da se pojedina tema nikad ili rijetko poučava. Odabir opisanih ljestvica procjene izvršen je prema Cohen i sur. (2007). Anketa je provedena u online obliku.

Rezultati ankete analizirani su po opisanim dijelovima te je za pojedini dio ankete provedena deskriptivna statistika. Također je, za pojedine tvrdnje iz ankete, analizirana i distribucija odgovora s obzirom na radno iskustvo učitelj(ica). Povezanost između odgovora pojedinih tvrdnji i radnog iskustva utvrđena je Hi-kvadrat testom. Za provedenu anketu izračunat je Cronbachov koeficijent (α), koji za drugi dio ankete iznosi 0,79, a za treći dio ankete 0,75 što se tumači kao prihvatljivo pouzdana anketa (79% odnosno 75% varijance objašnjeno je pravim rezultatima, dok se 21% odnosno 25% varijance može pripisati pogrešci). Za sve analize korišten je statistički paket Statistica 12 (Quest Software Inc., Aliso Viejo, CA, SAD).

REZULTATI

Analizom rezultata dijela ankete koji se odnosio na samoprocjenu kompetentnosti ispitanika za poučavanje o ljudskoj spolnosti utvrđeno je da su se ispitanici u prosjeku u potpunosti složili s tvrdnjama da prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti stavljaju naglasak na razumijevanje i da se baziraju na odgojnu komponentu edukativnih sadržaja o ljudskoj spolnosti (3. i 4. tvrdnja). U procjeni koliko su zadovoljni odabirom tema o ljudskoj spolnosti, a koje je određeno kurikulumom, u prosjeku

se izjašnjavanju da se s ovom tvrdnjom niti slažu niti se ne slažu (5. tvrdnja), dok se s preostalim tvrdnjama u prosjeku slažu (tablica 1).

Tablica 1 Distribucija odgovora ispitanika na pojedinu tvrdnju koje procjenjuju kompetentnost ispitanika za poučavanje o ljudskoj spolnosti. U ovoj dijelu ankete procjena na tvrdnje rađena je skalom od 1 do 5 pri čemu je 1=uopće se ne slažem, 2=ne slažem se 3=n

R.br.	Tvrdnja	Minimum	Maksimum	Prosječni odgovor	Std. Dev.
1.	Tijekom inicijalnog obrazovanja stekao/stekla sam dovoljnu količinu znanja kako bih učenike poučavao/poučavala o ljudskoj spolnosti.	1	5	3,75	1,135
2.	Tijekom svoje karijere dodatno se stručno usavršavam u području edukacije o ljudskoj spolnosti.	1	5	3,96	1,283
3.	Prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti stavljam naglasak na razumijevanje, a ne samo na zapamćivanje pojmova.	2	5	4,69	0,701
4.	Prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti u velikoj mjeri baziram i na odgoj (npr. razvijanje pozitivne slike o sebi i vlastitoj seksualnosti, o psihološkoj i emotivnoj dimenziji ove teme), a ne samo na sadržaj koji se uči.	2	5	4,58	0,776
5.	Zadovoljan/zadovoljna sam odabirom i količinom tema vezanim uz ljudsku spolnost koje su obuhvaćene ishodima predmetnih kurikuluma i očekivanjima MT Zdravlje.	1	5	3,44	1,127
6.	Prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti, poučavam samo one teme koje su određene ishodima kurikuluma, očekivanjima MT Zdravlje i koje se osjećam kompetentno poučavati.	1	5	3,52	1,163
7.	Smatram da kurikulum zajedno s MT Zdravlje uvelike doprinosi obrazovanju o seksualnom zdravlju temeljenom na dokazima.	1	5	3,71	1,073
8.	Smatram da kao učitelj/nastavnik biologije mogu u velikoj mjeri uz propisani kurikulum poučavati (i odgajati) učenike o formiranju zdravih odnosa, o uvažavanju različitosti, o sprječavanju nasilja u vezama i sličnim temama.	1	5	4,04	1,102

Analizom ovisnosti slaganja s pojedinim tvrdnjama iz tablice 1 i radnog iskustva utvrđeno je da se samo ispitanici s većim radnim iskustvom izjašnjavaju da tijekom inicijalnog obrazovanja nisu stekli dovoljnu količinu znanja za poučavanje o ljudskoj spolnosti (takvih je među ispitanicima s radnim stažem od 10 i 15 godina 2%, a među ispitanicima s radnim stažem većim od 15 godina 3,9%). U istim kategorijama ispitanika također je utvrđeno da ima i onih koji procjenjuju da su tijekom inicijalnog obrazovanja stekli dovoljnu količinu znanja za poučavanje o ljudskoj spolnosti (među ispitanicima s radnim stažem od 10 do 15 godine takvih je 9,6%, a među ispitanicima s radnim stažem većim od 15 godina 7,7%). U svim kategorijama, osim kod onih mlađih (do 2 godine radnog staža), najviše je onih koji se slažu s tvrdnjom da su tijekom inicijalnog obrazovanja stekli znanje za poučavanje o ljudskoj spolnosti (7,7% ispitanika s radnim stažem od 2 do 5 godina i radnim stažem od 5 do 10 godina, 17,3% ispitanika s radnim stažem od 10 do 15 te 11,6% ispitanika s radnim stažem većim od 15 godina). U svim kategorijama ispitanika s obzirom na godine radnog staža (osim u kategoriji s radnim stažem do 2 godine) ima onih koji se dodatno stručno usavršavaju o ljudskoj spolnosti, a najviše je takvih u kategoriji s radnim stažem od 10 do 15 godina (23%), a potom s radnim stažem većim od 15 godina (15,4%), među kojima ima i onih koji se dodatno ne usavršavaju o ljudskoj spolnosti (3,9%). Takvih je i među mlađim ispitanicima (2% ispitanika s radnim stažem do 2 godine i 3,9% ispitanika s radnim stažem od 2 do 5 godina). Za ovu tvrdnju utvrđena je statistički značajna povezanost procjene ispitanika i njihovog radnog iskustva ($\chi^2_{(16)}=27,893$; $p=0,033$). U svim kategorijama s obzirom na radni staž najviše je onih koji se izjašnjavaju da se prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti u velikoj mjeri baziraju i na odgoj (npr. razvijanje pozitivne slike o sebi i vlastitoj seksualnosti, o psihološkoj i emotivnoj dimenziji ove teme), a oni koji se ne slažu s tom tvrdnjom su među najmlađim ispitanicima (s radnim stažem do 2 godine njih 3,4%) i oni najstariji (s radnim stažem većim do 15 godina, njih 2%). S tvrdnjom koliko učitelj/nastavnik biologije može uz propisani kurikulum poučavati (i odgajati) učenike o formiranju zdravih odnosa, o uvažavanju

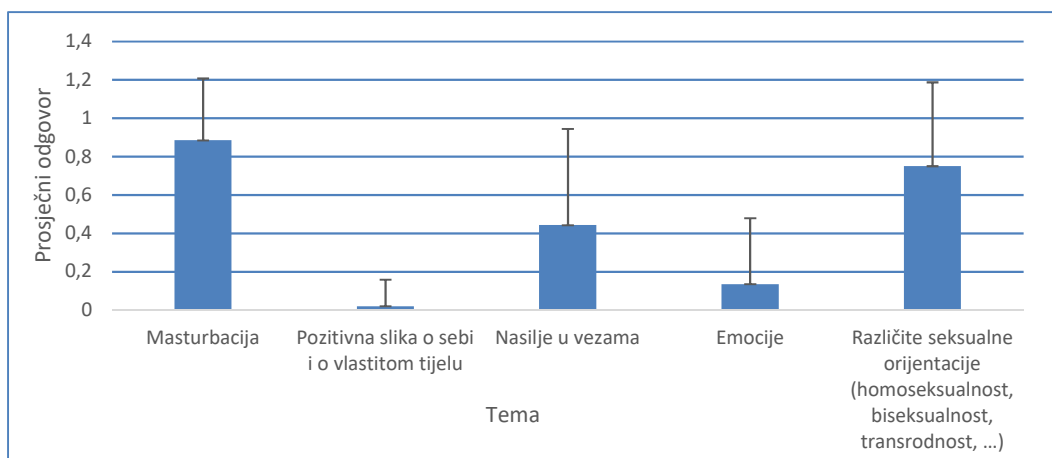
različitosti, o sprječavanju nasilja u vezama i sličnim temama najviše se u potpunosti slažu ispitanici s radnim stažem od 10 do 15 godina (21,2%). U nešto manjem omjeru misle i ispitanici s radnim stažem većim od 15 godina (11,5%) koji ujedno u jednakoj mjeri procjenjuju da se s tom tvrdnjom slažu, a ima i onih koji se s tom tvrdnjom uopće ne slažu (3,9%). Najmlađi ispitanici (s radnim stažem do 2 godine) u najvećem omjeru se izjašnjavaju kako se s tvrdnjom o formiranju zdravih odnosa, uvažavanju različitosti i sl. slažu.

Analizom ankete u kojoj su ispitanici procjenjivali važnost pojedinih tema te odabirali teme koje ne poučavaju ili ih rijetko poučavaju, vidljivo je da svi u prosjeku smatraju sve teme jako važnima, uz izuzetak tema *Masturbacija* i *Različite seksualne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost, transrodnost, ...)*, koje u prosjeku smatraju važnima (tablica 2).

Tablica 2 Distribucija odgovora u procjeni važnosti tema u poučavanju o ljudskoj spolnosti. U ovoj dijelu ankete procjena na tvrdnje rađena je skalom od 1 do 5 pri čemu je 1=uopće nije važna, 2=vrlo malo je važna, 3=malo je važna, 4=važna je te 5=jako je važna

R.br.	Tema	Minimum	Maksimum	Prosječni odgovor	Std. Dev.
1.	Ljudsko tijelo i njegov razvoj	4	5	4,83	0,382
2.	Higijena	4	5	4,98	0,139
3.	Reproduktivno zdravlje (spolno prenosive i ostale bolesti reproduktivnog sustava)	4	5	4,96	0,194
4.	Odgovorno spolno ponašanje	4	5	4,96	0,194
5.	Prevenција neželjene trudnoće (kontracepcija)	4	5	4,92	0,269
6.	Masturbacija	1	5	3,79	1,073
7.	Pozitivna slika o sebi i o vlastitom tijelu	3	5	4,9	0,358
8.	Nasilje u vezama	1	5	4,81	0,658
9.	Emocije	4	5	4,88	0,323
10.	Različite seksualne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost, transrodnost, ...)	1	5	4,27	0,952

Iako su ove teme procijenjene kao važne (tablica 2), to su ujedno i teme koje se nikad ili rijetko poučavaju. Osim ovih tema, *Nasilje u vezama*, *Emocije* i razvijanje *Pozitivne slike o sebi i vlastitom tijelu* također su teme koje određeni broj ispitanika nikad ili rijetko poučava (slika 1).

Slika 1 Distribucija odgovora na pitanje Koju od navedenih tema ne poučavate nikada ili ih rijetko poučavate?

Masturbacija je tema koja se nikad ili rijetko poučava među svim kategorijama ispitanika s obzirom na radni staž te je utvrđena i statistički značajna povezanost ove teme s radnim stažem ($\chi^2_{(4)} = 4,74$; $p = 0,047$), kao i tema *Nasilje u vezama* koja je ujedno i tema koja se ne poučava ili rijetko poučava u najvećem broju među ispitanicima s radnim stažem većim od 15 godina. *Različite seksualne orijentacije* su također tema koja se nikad ili rijetko poučava u svim kategorijama, a najviše ih kao takvu temu

odabiru ispitanici koji imaju od 10 do 15 godina radnog staža. Jedino je među njima prepoznata tema *Pozitivna slika o sebi* kao ona koja se nikad ili rijetko poučava. Tema *Emocije* u sklopu poučavanja o ljudskoj spolnosti se rijetko ili nikad ne poučava među ispitanicima svih kategorija s obzirom na staž, osim u kategoriji ispitanika s radnim stažem od 5 do 10 godina.

U zadnjem dijelu ankete ispitanici su procjenjivali koliko pojedini čimbenici utječu na to da pojedinu temu o ljudskoj spolnosti rijetko ili nikad ne poučavaju. S gotovo svim čimbenicima koji utječu na odabir teme koju rijetko ili nikad ne poučavaju ispitanici se u prosjeku niti slažu niti ne slažu, uz izuzetak čimbenika *Vlastita religija te vlastiti stavovi i vrijednosti* s kojim se u prosjeku ne slažu te čimbenika *Nedovoljna količina vremena za izvedbu sata* i *Tema nije određena ishodima* s kojima se u prosjeku slažu da utječu na to da pojedine teme o ljudskoj spolnosti rijetko ili nikad ne poučavaju (tablica 3).

Tablica 3 Distribucija odgovora u procjeni utjecaja čimbenika na odabir tema koje se rijetko ili nikad ne poučavaju o ljudskoj spolnosti. U ovoj dijelu ankete procjena za tvrdnje rađena je skalom od 1 do 5 pri čemu je 1=uopće se ne slažem, 2=ne slažem se, 3=niti se slažem niti se ne slažem, 4=slažem se, 5=izrazito se slažem

R.br.	Čimbenik	Minimum	Maksimum	Prosječni odgovor	Std. Dev.
1.	Dostupnost kvalitetnih materijala	1	5	3,29	1,319
2.	Nedovoljna količina vremena za izvedbu sata	1	5	3,71	1,289
3.	Tema nije određena ishodima	1	5	3,5	1,291
4.	Vlastita nesigurnost i osjećaj nelagode prilikom poučavanja određene teme	1	5	2,5	1,35
5.	Prethodne reakcije učenika na pojedine teme vezane uz ljudsku spolnost	1	5	3,06	1,29
6.	Religija kojoj učenici pripadaju te njihovi stavovi i vrijednosti	1	5	3	1,521
7.	Vlastita religija te vlastiti stavovi i vrijednosti	1	5	2,12	1,409
8.	Stavovi roditelja prema pojedinim temama	1	5	3,02	1,244
9.	Stavovi društva prema pojedinim temama	1	5	2,71	1,319

S čimbenikom *Dostupnost kvalitetnih materijala* kao onim radi kojeg pojedine teme nikad ili rijetko poučavaju u potpunosti se slažu samo ispitanici s radnim stažem od 10 do 15 godina (3,9%) i oni s radnim stažem većim od 15 godina (9,6%). Mlađi ispitanici odnosno oni s radnim stažem od 2 do 5 te od 5 do 10 godina se u većoj mjeri uopće ne slažu da ovaj čimbenik utječe na to da pojedinu temu rijetko ili nikad ne poučavaju u odnosu na one s većim radnim stažem. S ovim čimbenikom kao onim koji utječe na to da pojedinu temu rijetko ili nikad ne poučavaju najviše se slažu ispitanici od 10 do 15 godina staža (19,2%), a potom ispitanici s radnim stažem većim od 15 godina (15,4%) i oni s radnim stažem do 2 godine (9,6%). Utvrđena je i statistički značajna povezanost ovog čimbenika na odabir tema koje se rijetko ili nikad ne poučavaju i radnog iskustva ($\chi^2_{(16)}=31,897$; $p=0,010$). 13,5% ispitanika s radnim stažem od 10 do 15 godina te 7,7% ispitanika s radnim stažem do 2 godine u potpunosti se slažu s time da je nedovoljna količina vremena čimbenik koji utječe na to da se pojedina tema rijetko ili nikad ne poučava. U nešto manjem omjeru se s ovime u potpunosti slažu ispitanici s radnim stažem većim od 15 godina, među kojima je najviše onih (17,3%) koji se slažu da ovaj čimbenik utječe na to da se pojedina tema rijetko ili nikad ne poučava. Među ispitanicima iste kategorije u odnosu na druge kategorije ispitanika s obzirom na radni staž najviše (7,7%) je onih koji se s tim čimbenikom uopće ne slažu. Teme koje su odabrane kao one koje se rijetko ili nikad ne poučavaju u najvećoj mjeri nisu prepoznali ispitanici s radnim stažem većim do 15 godina (11,5%) kao teme kojima se mogu pojedini predmetni ishodi ostvariti. U nešto manjoj mjeri te teme nisu prepoznali ni ispitanici s radnim stažem od 10 do 15 godina (9,6%), a potom oni najmlađi (do 2 godine radnog staža, 3,9%).

Da je vlastita nesigurnost čimbenik koji utječe na to da se pojedine teme rijetko ili nikad ne poučavaju u potpunosti se slažu samo ispitanici s radnim stažem većim do 15 godina (3,9%). Među njima, kao i u ostalim kategorijama ispitanika s obzirom na radni staž, ima više onih koji se uopće ne slažu da zbog

vlastite nesigurnosti pojedine teme rijetko ili nikad ne poučavaju. Da taj čimbenik utječe na to da se pojedina tema rijetko ili nikad ne poučava najviše se slažu stariji ispitanici (s radnim stažem od 10 do 15 godina i oni s radnim stažem većim od 15 godina). Među njima najviše je onih koji se slažu da reakcije učenika utječu na njih pri odabiru da pojedine teme rijetko ili nikad ne poučavaju. Među ispitanicima s radnim stažem većim do 15 godina u jednakoj je mjeri (3,9%) onih koji se s ovim čimbenikom uopće ne slažu i onih koji se s ovim čimbenikom posve slažu.

Kod ispitanika svih kategorija s obzirom na radni staž osim kod onih mlađih (do 2 godine radnog staža) utvrđeno je da ima onih koji se posve slažu s time da je religija učenika čimbenik koji utječe na to da se pojedine teme o ljudskoj spolnosti rijetko ili nikad ne poučavaju. Najviše ih je među ispitanicima s radnim stažem od 10 do 15 godina (7,7%), potom slijede ispitanici s radnim stažem od većim od 15 godina (5,7%), a ispitanici s radnim stažem od 2 do 5 godina i od 5 do 10 godina (3,8%). S druge strane, u podjednakom omjeru ispitanici u svim kategorijama s obzirom na radni staž procjenjuju da se uopće ne slažu s time da religija učenika utječe na odabir tema koje se rijetko ili nikad ne poučava. Vlastita religija je čimbenik koji je u najvećoj mjeri odabran kao onaj koji ne utječe na to da se pojedina tema rijetko ili nikad ne poučava u svim kategorijama ispitanika s obzirom na radni staž.

Da su stavovi roditelja čimbenik koji utječe na to da se pojedina tema rijetko ili nikad ne poučava slažu se ispitanici u svim kategorijama s obzirom na radni staž osim oni između 5 do 10 godina radnog staža. Oni se u jednakoj mjeri ne slažu s time i izjašnjavaju se indiferentno. Ista distribucija odgovora je prikazana s obzirom na stavove društva.

RASPRAVA

U ovom radu istraženo je koliko se učitelji nastavnih predmeta Prirode i Biologije osjećaju kompetentno poučavati o ljudskoj spolnosti. S većinom tvrdnji koje se odnose na procjenu njihove kompetentnosti učitelji se slažu, a s tvrdnjom koja se odnosi na zadovoljstvo odabirom i količinom tema vezanih uz ljudsku spolnost obuhvaćenih kurikulumom nastavnih predmeta Prirode i Biologije i međupredmetnom temom Zdravlje se u prosjeku niti slažu niti ne slažu. Prema analizi kurikuluma nastavnih predmeta Prirode i Biologije i kurikuluma međupredmetne teme Zdravlje, koju je u sklopu svog istraživanja provela Paić (2020), utvrđeno je da su u navedenim kurikulumima obuhvaćene teme vezane uz anatomiju i fiziologiju reproduktivnog sustava te prevenciju posljedica neodgovornog spolnog ponašanja. Preostali aspekti ljudske spolnosti poput onih emocionalnih, psihosocijalnih ili etičkih koji, uz biologiju reproduktivnog sustava, sačinjavaju cjelovitu edukaciju o ljudskoj spolnosti uopće nisu obuhvaćeni odgojno-obrazovnim očekivanjima i ishodima ili su obuhvaćeni u vrlo maloj mjeri. Prema utvrđenoj procjeni učitelja o zadovoljstvu odabira tema, a s obzirom na uvid u kurikulume možemo pretpostaviti da nastavnici prepoznaju manjkavost kurikuluma u cjelovitom spolnom odgoju i obrazovanju.

Eisenberg i sur. (2010) i Ahmed i sur. (2006) ukazuju na važnost dodatnog osposobljavanja nastavnika za poučavanje o ljudskoj spolnosti jer time proširuju postojeća znanja te pozitivno utječu na samopouzdanje prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti. Također i Iwu i sur. (2011) ističu kako visoka razina znanja učitelja i nastavnika o ljudskoj spolnosti omogućuje bolju i kvalitetniju edukaciju djece u ovom području. Ovu važnost prepoznaju i učitelji uključeni u ovo istraživanje koji se, bez obzira na procjenu da su tijekom inicijalnog obrazovanja stekli dovoljnu količinu znanja za poučavanje o ljudskoj spolnosti, dodatno stručno usavršavaju u području edukacije o ljudskoj spolnosti.

Uz kompetentnost učitelja odnosno posjedovanje širokog spektra znanja i vještina, kvalitetno i cjelovito poučavanje o ljudskoj spolnosti ovisi i o zastupljenosti tema koje se ne odnose samo na biološke i kognitivne aspekte nego i na emocionalne i psihosocijalne aspekte. U ovom istraživanju učitelji su procjenjivali važnost pojedinih tema, ali i odabirali teme koje ne poučavaju nikada ili ih rijetko poučavaju. Učitelji u svim rasponima radnog iskustva većinom odabiru teme *Masturbacija* i *Različite seksualne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost, transrodnost,...)* kao teme koje ne poučavaju nikada ili ih rijetko poučavaju iako ih procjenjuju kao važnim u cjelovitom poučavanju o ljudskoj spolnosti. Isto tako teme *Emocije* i *Nasilje u vezama* procjenjuju kao jako važne teme, a određeni dio učitelja ih u gotovo svim rasponima radnog iskustva ne poučava ili ih rijetko poučava. Ove teme pripadaju emocionalnom i psihosocijalnom aspektu ljudske spolnosti koji, kako je utvrđeno istraživanjem Paić (2020), nisu obuhvaćeni ili su u nedovoljnoj mjeri obuhvaćeni odgojno-obrazovnim ishodima kurikulumata nastavnih predmeta Prirode i Biologije te odgojno-obrazovnim očekivanjima međupredmetne teme Zdravlje. Ovo su prepoznali i učitelji uključeni u ovo istraživanje koji se u prosjeku slažu s tvrdnjom da teme koje se nikad ili rijetko poučavaju nisu predviđene ishodima i očekivanjima.

Učitelji s više godina radnog iskustva slažu se da su čimbenici *Dostupnost kvalitetnih materijala* i *Nedovoljna količina vremena za izvedbu sata* važni u odabiru tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti što je u skladu s istraživanjem Haignere i sur. (1996), gdje je utvrđeno da su ova dva čimbenika glavni razlozi za ne poučavanje pojedinih tema. Također, uzme li se u obzir da teme koje učitelji odabiru kao one koje ne poučavaju nikada ili ih rijetko poučavaju nisu obuhvaćene ishodima (samim time nisu prisutne ni u udžbenicima), dostupnost kvalitetnih materijala može se smatrati kao važan čimbenik koji utječe na kvalitetu poučavanja (Depauli i Plaute, 2018), ali i odabir tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti.

Unatoč strukturi društva u kojem živimo, tj. društva u kojemu je izražen utjecaj religijskih stavova, učitelji većinom procjenjuju kako vlastita religija i stavovi te religija učenika i njihovi stavovi uopće ne utječu na odabir tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti. Depauli i Plaute (2018) navode da kulturalne vrijednosti i religijska uvjerenja utječu na obujam i kvalitetu edukacije o ljudskoj spolnosti, ali ukazuju i na utjecaj roditelja na poučavanje o spolnosti, odnosno roditelji su često skeptični i nezadovoljni edukacijom o ljudskoj spolnosti u školama. Sukladno tome, u ovom istraživanju učitelji s više godina radnog iskustva većinom se slažu da stavovi društva, ali i roditelja utječu na odabir teme za poučavanje o ljudskoj spolnosti. Nekim istraživanjima utvrđeno je da roditelji često smatraju da su djeca premlada da bi učila o seksualnosti i u potpunosti razumjela što ona predstavlja, ali i da će poučavanje o ovoj temi djecu i mlade potaknuti na spolno ponašanje s neželjenim posljedicama (Robinson i sur., 2017; Goldman, 2008). Depauli i Plaute (2018) kao rješenje za protivljenje roditelja predlažu njihovo uključivanje u edukaciju o ljudskoj spolnosti u svrhu razbijanja mitova o ljudskoj spolnosti pružanjem znanstveno utemeljenih činjenica i uvida u sam proces poučavanja.

ZAKLJUČAK

Istraživanjem je utvrđeno da se učitelji osjećaju djelomično kompetentnima poučavati o ljudskoj spolnosti te da se prilikom poučavanja o ljudskoj spolnosti baziraju i na odgoj, a ne samo na sadržaj poučavanja. Teme poput *Masturbacija* i *Različite seksualne orijentacije (homoseksualnost, biseksualnost, transrodnost,...)* koje pridonose cjelovitom poučavanju o ljudskoj spolnosti odnosno o cjelovitom spolnom odgoju i obrazovanju učitelji smatraju važnima, a ujedno, uz *Emocije* i *Nasilje u vezama*, iste teme nikada ili rijetko poučavaju. Čimbenike *Nedovoljna količina vremena za izvedbu sata*

i Tema nije određena ishodima odabiru kao one koji najviše utječu na to da te teme nikad ili rijetko poučavaju. Religija i stavovi učenika i učitelja, prema procjeni učitelja koji su sudjelovali u istraživanju, ne utječe na odabir tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti dok stavovi društva i roditelja djelomično utječu na odabir tema za poučavanje o ljudskoj spolnosti onih učitelja s više godina radnog iskustva. Iako je provedeno istraživanje provedeno na manjem broju učitelja, ipak ono može uputiti na pretpostavku da hrvatski obrazovni sustav nije usmjeren na cjeloviti spolni odgoj i obrazovanje. Necjelovitost se odnosi na ishode kurikulumu Prirode i Biologije kao i na očekivanja međupredmetne teme Zdravlje, ali i na neiskorišten potencijal implementacije ishoda i očekivanja u nastavni proces.

METODIČKI ZNAČAJ

Provedeno istraživanje pruža mogućnost uvida u kritičku analizu kurikulumu Prirode i Biologije kao i kurikulumu međupredmetne teme Zdravlje s aspekta procjene o cjelovitosti pristupa spolnog odgoja i obrazovanja. Ujedno daje opis takvog cjelovitog odgoja i obrazovanja i prijedlog tema što može usmjeriti učitelje da pri planiranju poučavanja o ljudskoj spolnosti pristupe ne samo s biološkog i kognitivnog aspekta, nego i s emocionalnog i socijalnog aspekta spolnosti. Time približavaju kurikulum i svoju nastavnu praksu stjecanju i razvoju nekih generičkih kompetencija poput sposobnosti donošenja odluka, uvažavanja raznolikosti i interpersonalnih vještina koje je hrvatska obrazovna politika prihvatila i uvrstila u nacionalne kurikule Republike Hrvatske. To sve vodi do razvoja odgovornih pojedinaca ne samo u seksualnim odnosima nego i socijalnim i do razvoja pojedinca koji prepoznaje kako osobne odluke i izbori utječu na vlastitu dobrobit i dobrobit drugih.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se svim učiteljima koji su sudjelovali u istraživanju. Ovaj rad je nastao tijekom istraživanja za potrebe izrade diplomskog rada pod nazivom „Kompetentnost učitelja i nastavnika u edukaciji o ljudskoj spolnosti“ obranjenog 26. studenog 2020. godine.

LITERATURA

- Ahmed, N. (2006). Process evaluation of the teacher training for an AIDS prevention programme. *Health Education Research*. 21(5), 621–632.
- Anderson, R. M. (2013). Positive sexuality and its impact on overall well-being. *Bundesgesundheitsblatt-Gesundheitsforschung-Gesundheitsschutz*. 56(2), 208-214.
- Beyers, C. (2013). Sexuality educators: taking a stand by participating in research. *South African Journal of Education*. 33(4), 1-14.
- Bijelić, N. (2008). Sex education in Croatia: Tensions between Secular and Religious Discourse. *European Journal of Women's Studies*. 15(4), 329-343.
- Braeken, D., Cardinal, M. (2008). Comprehensive sexuality education as a means of promoting sexual health. *International Journal of Sexual Health*. 20(1-2), 50-62.
- Cek, M., Matejčić, M. (2017). Seksualnost i mladi u Primorsko-goranskoj županiji: Gdje smo danas?. Rijeka. Udruga PaRiter.
- Cense, M. (2018). Navigating a bumpy road. Developing sexuality education that supports young people's sexual agency. *Sex Education*. 1–14.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). Metode istraživanja u obrazovanju. Naklada Slap. Zagreb.
- Depauli, C., Plaute, W. (2018). Parents' and teachers' attitudes, objections and expectations towards sexuality education in primary schools in Austria. *Sex Education*. 1–16.
- Eisenberg, M.E., Madsen, N., Oliphant, J.A., Sieving, R.E., Resnick, M. (2010). "Am I qualified? How do I know?" A qualitative study of sexuality educators' training experiences. *American Journal of Health Education*. 41(6), 337-344.
- Elia, J.P. (2000). The necessity of comprehensive sexuality education in the schools. *The Educational Forum*. 64(4). 340-347.
- Goldman, J.D.G. (2011). External provider' sexuality education teaching and pedagogies for primary school students in Grade 1 to Grade 7. *Seks Education: Sexuality, Society and Learning*. 11(02), 155-174.
- Goldman, J. D. (2008). Responding to parental objections to school sexuality education: A selection of 12 objections. *Sex Education*, 8(4), 415-438.
- Haignere, C. S., Culhane, J. F., Balsley, C. M., Legos, P. (1996). Teacher's receptiveness and comfort teaching sexuality education and using non-traditional teaching strategies. *Journal of School Health*. 66(5), 140-144.
- Hodžić, A., Budeska, J., Štulhofer, A., Irvine, J. (2012). The politics of youth sexuality: Civil society and school-based sex education in Croatia. *Sexualities*. 15(3-4), 494–514.

- Iwu, R.U., Onoja, A.I., Ngumah, M.O., Egeruoh, A.S. (2011). The integration of sexuality education in secondary school Biology curriculum for sustainable development: Teachers perception. *International Journal of Science and Technology Education Research*. 2(4), 62-66.
- MZO (2019). Kurikulum nastavnog predmeta Biologija za osnovne škole i gimnazije, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/>, pristupljeno 10. 11. 2020.
- MZO (2019). Kurikulum nastavnog predmeta Priroda za osnovne škole, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/>, pristupljeno 10.11. 2020).
- MZO (2019). Kurikulum međupredmetne teme Zdravlje za osnovne isrednje škole, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 10/2019. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/>, pristupljeno 10. 11. 2020).
- Paić, A.-M. (2020). Kompetentnost učitelja i nastavnika u edukaciji o ljudskoj spolnosti. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Odjel za biologiju, Osijek
- Parker, R., Wellings, K., Lazarus, J.V. (2009). Sexuality education in Europe: an overview of current policies. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning* 3, 227-242.
- Robinson, K. H., Smith, E., Davies, C. (2017). Responsibilities, tensions and ways forward: parents' perspectives on children's sexuality education. *Sex Education*, 17(3), 333-347.
- Sabah, S., Boujemaa, A., Salah-Eddine, K., Taoufik, E. L., Dominique, B. (2010). Sexuality Education: Analysis of Moroccan Teachers' and Future Teachers' Conceptions. *Online Submission*, 7(8), 28-36.
- UNESCO (2018): Why comprehensive sexuality education is important. Dostupno na: <https://en.unesco.org/news/why-comprehensive-sexuality-education-important>, pristupljeno 21.1.2021.)
- World health organization (WHO, 2021): Defining sexual health. Dostupno na: https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/, pristupljeno 16.11.2020.

Human sexuality education

Ana-Marija Paić, Irena Labak

Department of Biology, Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Car Hadrijan Street 8/A, 31000 Osijek, Croatia

ORCID: 0000-0001-9394-5131

ilabak@biologija.unios.hr

ABSTRACT

The aim of the research is to determine if experienced teachers feel competent to teach human sexuality and how they assess the importance of certain topics in human sexuality education. Additionally, the paper aims to assess which topics are rarely or never taught in human sexuality classes, as well as the reasons for such a choice. The research was conducted via online survey in the school year 2019/2020 and included 52 Nature and Biology teachers. The teachers used a 1 – 5 scale to mark their agreement with the statements related to their assessment of: (i) competence for teaching human sexuality, (ii) importance of topics in teaching human sexuality, and (iii) topics they rarely or never teach. An assessment of the effect of certain factors on the selection of topics teachers rarely or never teach was also conducted. The research found that teachers feel partially competent to teach human sexuality, they find the topics such as *Masturbation* and *Various sexual orientations (homosexuality, bisexuality, transgenderism...)* important, but also list them, in addition to *Emotions* and *Violence in relationships*, as topics they rarely or never teach. The main reasons listed for not teaching certain topics related to human sexuality are lack of time to conduct the lesson and the fact that certain topics are not defined by curriculum outcomes. Teachers mostly believe that the religion and attitudes of students and themselves do not affect the choice of topics in the human sexuality classes, but those with more experience mostly state that the attitudes of society and parents partly affect the choice of topics in human sexuality classes.

Keywords: *comprehensive sexuality education; human sexuality; competence; value system*